

KÖNYVSZEMLE

KATALIN FÁBIÁN: CONTEMPORARY WOMEN'S MOVEMENTS IN HUNGARY: GLOBALIZATION, DEMOCRACY, AND GENDER EQUALITY

(Woodrow Wilson Center Press–John Hopkins University Press, Washington D. C., 2009, 379 o.)

BORBÉLY HAJNALKA

Balaton-felvidék – Somló Szakképzés-szervezési Társulás
8400 Ajka, Szabadság tér 19.
Tel.: 88/200-213
E-mail: bfs.tiszka@vpmegye.hu

Fábián Katalinnak a magyar származású amerikai professzornak a *Contemporary Women's Movements in Hungary* (Nőmozgalmak Magyarországon) című angol nyelven megjelent könyve hiánypótló, értékes mű, amely részletes és hiteles képet ad a rendszerváltás előtti és a rendszerváltás utáni magyarországi nőszervezetek tevékenységéről és jelentőségéről.

A könyv az alább ismertetett fejezetekből áll:

Az első fejezet a globalizáció és demokrácia magyarországi kapcsolatát mutatja be a női tevékenységek tükrében. A hidegháborút követő posztkommunista átmenet egyik alapvető kérdése és problémája a nők helyzete Kelet-Európában, ezen belül Magyarországon. A rendszerváltást követően jelentős változások figyelhetők meg a női érdekvédő egyesületek működésében és kormány szintű, illetve nemzetközi szervezetekhez való viszonyulásukban. A szerző szerint változás látható a nők érdekérvényesítésének szempontjából, hiszen a nőszervezetek a globalizáció segítségével képesek céljaikat megvalósítani. A helyzet mindazonáltal távolról sem ilyen egyszerű: a demokrácia által nyújtott lehetőségek a nők számára egyben nehézségeket is támasztanak. Hogyan lehet például politikai síkon érvényesülni? Nemcsak kelet-európai, hanem a nyugati világban is megfogalmazott probléma a közszféra és a privát szféra különválása, ami az egyik fő oka a nők közéleti alulreprezentáltságának. A kelet- és közép-európai helyzetet még jobban bonyolítja az etnikumok mentén kirajzolódó szegregáció is, mert a kisebbség gyakorlatilag alig jelenik meg a nőszervezetekben.

A könyv második részében a szerző taglalja, hogy a rendszerváltást követően hogyan alakult a nemek egymáshoz való viszonya. A nők mai helyzetének megér-

téséhez a szerző a kommunista időszak tapasztalatait elemzi, amikor a nők kilépve a családon belüli függésből kénytelenek voltak az állam által többrétűen függésben élni. A rendszerváltás után a közéleti és privát szférák megváltozása konfliktusokkal terhelt kettősséget hozott mindenki számára. A nők esetében gyakran nem volt nyilvánvaló, hogy mit jelent az emancipáció. Ellentmondásos a felfogásuk, mert a kommunista múlt által történetileg determinálva deklaráltak (és tévesen) általában nem azonosulnak a feminizmussal, ugyanakkor a globalizáció ezt a felfogást szükségszerűen eléjük vetíti – írja Fábíán.

A nők érdekvédelemértése is kettős természetű és ellentmondásos. Intézményi szinten némi fejlődés tapasztalható, de a gyakorlatban a politikai részvétel, szakmai előmenetel és a munkabér területén egyaránt nagy a diszkrimináció. Az egyre növekvő női részvétel a felsőoktatásban nem realizálódik a nők szakmai előrelépésében. A gazdaság terén drámai változásokat okozott a privatizáció, a fehér gazdaságban radikálisan csökkent a női foglalkoztatás, míg a férfiaké nőtt, a szürke- és feketegazdaság viszont magába szívtá a felszabaduló női munkaerőt. A szürke- és feketegazdaság területén sem a diszkrimináció, sem a női munkaerő kiszákmányolása nem követhető.

A következő fejezet elemzi Magyarországon és Közép-Kelet-Európában az elmúlt 20 év fő gazdasági trendjeit foglalkoztatás, jövedelem, bérek tekintetében és a nők helyzetére vetítve komplex mutatók és indexek segítségével elemzi a politikai és kulturális változásokat. A fejezet elsődleges célja, hogy multidimenzionális megközelítést alkalmazva bemutassa a demokratikus átalakulás hatását a nemek közti egyenlőségre.

Fábíán elemzése során hagyományos mérőszámokat és komplex mutatókat egyaránt felhasznált. A diszkrimináció mérésére napjainkban használatos 3 index a Nemek közti fejlődési mutató (GDI), a Nemenkénti hatalmi esély mérőszám (GEM) és a Nemek közti különbség index (GGI). A GDI és a GEM a HDI, Humán fejlődési indexből jött létre az élettartam, oktatás és jövedelem alapján történő mérés céljából. Minél nagyobb a nemek közti különbség a HDI indexben, annál alacsonyabb egy ország GDI indexe. A közép- és kelet-európai GDI mutató relatíve magas a többi posztkommunista országhoz képest. A GEM kiszámítása a döntéshozatali csoportokon belüli nemek közti eloszláson és a jövedelmi arányokon alapul civil és politikai síkon elsősorban, nem pedig gazdasági, szociális vagy kulturális síkon. Az újonnan alakult nőszerzők a pekingi platformot követően alakultak leginkább a családon belüli erőszak elleni centrumok és fórumok létrehozása céljából. Nyugat-Európával összevetve Közép- és Kelet-Európa GEM mutatója alacsonyabb: $0,73 \pm 0,07$, illetve $0,54 \pm 0,03$. Csak 2003 óta javult kis mértékben a mutató. A GGI 4 komponense a gazdaságban való részvétel, az oktatás, a politikai hatalmi esély, az egészség, és az országok összehasonlítási alapja a nemek közti egyenlőtlenség mértéke. A mutató 1 értékénél egyenlőség, zero értékénél pedig egyenlőtlenség áll fenn. A jelenlegi GGI indexek Nyugat- és Kelet-Európa között egyre növekvő különbséget jeleznek. A mutatók és elemzések alapján a szerző arra jutott, hogy a nemek közti egyenlőség nem változott Közép- és Kelet-Európában a kommunista érárt követően.

A rendszerváltást követően a magyar nőszerzők politikamentes és kormánytól független csoportokként jöttek létre. Az ezt követő rész a magyar nőszerzők kialakulását prezentálja.

A szerző a XVIII. századtól napjainkig terjedő nőcsoportokat vizsgálja, és eredményteli jövőképet fest a nőszervezetek tevékenységét és eredményességét illetően, természetesen a nehézségeket is feltárva. Ezek a csoportok nagyon sokfélék az aktivitásukat és a politikai orientációjukat tekintve, de mindezen különbözőségük ellenére elmondható, hogy számos nő kezdett el kritikusan gondolkodni az általuk betöltött szerepről, míg mások késznek, képesnek és jogosultnak érezték magukat, hogy nyomást gyakoroljanak a politikai döntéshozókra. Két fő típust különböztet meg: a feminista és az antifeminista / hibrid csoportot. A feministák politikai síkon küzdenek a nők elnyomása, többek között az abortuszt korlátozó intézkedések ellen.

A könyv következő egysége a nőszervezetek szervezeti felépítését tekinti át. A nem kormányzati szervezetként működő magyar nőszervezetek száma napjainkban 150-re tehető, kialakulásuk 4 fázisban zajlott: (1) prekommunista szervezetek továbbéléseként, (2) politikai pártok részeként, (3) kormányzatnál vagy vidéki csoportnál és (4) politikai és pénzügyi okokból előbb hanyatló periódus, majd új csoportok létrejötte, melyek szolgáltatásokat ajánlottak a helyi önkormányzatoknak. A legnagyobb nehézség az utóbbiak esetében a csoportok és az állam közötti laza kapcsolat, amennyiben a csoport nem képes az érdekérvényesítésre, támogatás hiányában tevékenysége lassan megszűnik. A mai magyar nőszervezetek fele tartozik valamilyen nagyobb szervezethez, párthoz, egyházhoz vagy szakszervezethez, de a kezdeti függésből kitörni kívánnak. A másik nehézség minden szervezet esetében természetesen a pénzügyi háttér.

A hatodik fejezet a magyarországi női aktivisták véleményét elemzi a politikai ideológiákról, a nemek közti egyenlőségről és a politikában való részvételükről. A szerző úgy találja, hogy a női csoportok politikai ideológiák sokaságát tartják fenn, de elveik a nemek közti egyenlőséget illetően sokkal egységesebbek.

A könyv hetedik fejezetének tárgya a nőszervezetek tevékenységének hatása a demokratikus haladás folyamatára. Az író a magyar nőszervezetek céljainak sajátosságait elemzi. A szervezetek a nemek közti egyenlőség helyett az egyenrangúság elérését tűzik ki célul maguk elé, ami egyértelműen a múlt maradványa és gyakorlatilag minőségi egyenlőtlenséget jelent. A női alulról szerveződés és a politikai felülről szerveződés kapcsolódásának hiánya egyelőre súlyos akadályt jelent a nőszervezetek kibontakozása útján. Ennek eredményeként a nyilvánosság és a tradicionális politika számára a nőszervezetek gyakorlatilag terhet jelentenek. A teher azonban más értelemben is értendő: a csoportok olyan kényes kérdéseket feszegetnek, mint szexista nőábrázolások vagy túlságosan kevés jelenlét a médiában és a média döntéshozó testületeiben. Megoldásként a szerző rávilágít arra, hogy a nyomtatott sajtóban való megjelenés nehézségeit talán az Internet tudja feloldani.

A nyolcadik fejezetben a szerző leírja, hogy a nőszervezetek 2007-ig távol tartották magukat az aktív politikai részvételtől, azonban főleg az EU nyomására a helyzet változóban van, többek között két roma nőszervezet is része a választási politizálásnak. 2007-ben az országgyűlési képviselők jelentős tartózkodásának volt „köszönhető”, hogy a nagyobb arányú női képviseletet célzó törvényjavaslat elbukott. A nőknek nyújtott jogi és pszichológiai segítőszolgálatok ugyan rövid életűek voltak, de kezdeményezésként pozitív nyomot hagytak. A karitatív tevékenységek egyértelműen prosperálnak, különlegességük pedig, hogy tagjaik aktív munkavállalás mellett vállallnak komoly segítő szerepet.

A kilencedik fejezetben az olvasó a nőket ért erőszak elleni küzdelemről tájékozódhat. Ahogy minden szféra, a szociálpolitika is a posztkommunista politikai szervezetek mentén működik és mindmáig erősen centralizált. A szociális jólétért való küzdelem három területe a reprodukív jogok, a nyugdíjkorhatár emelése és az anyasági juttatások újrastrukturálása. Az abortusz engedélyezése és a családon belüli erőszak publikus problémaként való kezelése egyértelműen a globalizálódó-demokratizálódó folyamatok eredménye. A szerző véleménye szerint még távol állunk attól, hogy például az EU nagyobb hatékonysággal tudja kezelni a családon belüli erőszakot és annak következményeit.

A tizedik és egyben utolsó fejezet a posztkommunista Magyarország nőszervezeteinek jövőjét elemzi. Feltárja a mai magyar nőszervezetek helyzetét és megállapítja, hogy a helyzet nem könnyű, de a jövőt illetően reményteli.

A nehézségek a következők: (1) kevés reakció a médiától, a politikai szervezetektől és a nyilvánosságtól, (2) belső szervezeti problémák, tagság és élettartam, (3) kooperáció és versengés és (5) a posztkommunista transzformáció nehézségei. A pozitív változásban az EU tud érezhető segítséget nyújtani.

A GENDER téma iránt érdeklődők bizonyára kifejezetten egyfajta kuriózumnak tekintik majd a nagy időszakot átfogó kötetet, ami speciálisan magyar vonatkozásokra épít. Fábián Katalin ebben a művében olyan témát dolgoz fel, amely a világ számos országában problémát jelent. A nők helyzete és érvényesülésüknek lehetősége hazánkban a környező országokkal való összehasonlításban nem mondható a kor elvárásai alapján megfelelőnek. Mindennapi életünk bármely területére tekintünk, a nők kimondatlanul is, de bizonyos fokú megkülönböztetések miatt hátrányt szenvednek nemük miatt, melyet a szerző fejezetről fejezetre vázol számunkra.